

LOKALHISTORIE - OMRÅDET RUNDT VARDÅSEN SKOLE

Vardåsen med Vardåstoppen

Vardåsen er en ås på 349 m.o.h. Berggrunnen består av Drammensgranitt og hører til Oslofeltet.

Fra Vardåsen har du utsikt i alle retninger fordi åsen ligger for seg selv lett synlig fra innseilingen til Oslofjorden. I Vikingtiden ble det bygd opp en kjede av varder der man kunne se fra topp til topp. Vardene ble tent på hvis det kom fiendtlige skip inn Oslofjorden. Fra midten av 900 tallet skulle vardene også mobilisere leidangen, og fra 1600 tallet det norske forsvaret. Etter to branner på 1700 tallet ble varden flyttet til Skaugumsåsen.

Foto: May Drage, Asker turlag

Alle gårdene i Asker hadde plikt til å være vardevakt på omgang. 6 bønder fra Asker måtte betale bot fordi de ikke hadde gjort vakten som de skulle, de hadde sendt JENTER og DAMER opp for å holde vakt.

Det finnes rester av boplasser som ble brukt som tilfluktssteder. Ved fare tok folk med seg barn og buskap og søkte opp i høyden der det var vrient for ukjente å finne fram.

Vardåsen er delt i to av Råtadalen. I denne dalen gikk fra gammelt av veien til gårdene i Askerbørskogen, til Dikemark og Asker. Veien skal ha vært en del av en gammel pilgrimsled.

I nyere tid ble det bygd fire hytter her oppe. Wenzelhytta, Brandhytta, Borgersenyhytta og Blakstadhytta.

På platået på toppen av åsen er det et stort friluftsområde. Området er i dag vernet som natur-og friområde. Det brukes mye til tur, trening og friluftsliv. Skolene i området, Rønningen, Borgen, Hagaløkka og Vardåsen bruker Vardåsen til tur og læring hele året. Her er det spennende områder for klatring, og du finner små og litt større jettegryter på den sørvestre delen av platået. Vardåsen skisenter har fine alpinmuligheter, og lysløypa fra Gullhella til Dikemark er mye brukt.

Ved tusenårsskiftet nyttårsaftnen 2000 var det mer enn 1000 mennesker som gikk i kø opp på Vardåstoppen der det var tent et stort bål som elevene på skolene hadde sørget for å bære opp ved til.

Foto: Kartverket, Leaflet

Foto: Privat

Foto: Wilse, A. B.

Oslo byarkiv

Dikemark

Dikemark jernverk var i drift i ca 100 år fra 1699 og lå der Dikemark sykehus senere ble bygd.

Det ble funnet jernforekomster i fjellet i nærheten, bl.a. ved Oppsjø. For å utvinnet jern fra fjellet, trengte de mye ved og god tilgang til vann, noe det var nok av i nærheten. Gårdene rundt hadde plikt til å levere trekull til jernverket. Men det var for lite jern omkring Dikemark, så jernverket måtte hente jernmalm fra andre steder, særlig fra Sørlandet. Malmen kom med båt til Leangbukta og ble derfra kjørt med hest til Dikemark.

De lagde feks. vedovner og ovnsplater med fine kunstneriske motiver, ofte fra kongehuset eller Bibelen.

På 1700 tallet var Dikemark Askers eneste tettsted. Det kom arbeidere fra Sverige, og de bodde både på verkets eiendom og på nabogårdene.

Plassen Dyring var et av stedene som fikk navn etter arbeidere på jernverket.

Jernverket skapte jobber til mange mennesker. Vedhogst, stell og pass av kullmilen, transport av ved og malm og kjøring av ferdige produkter.

Barna til arbeiderne fikk gå på skole der, og jernverket måtte også skaffe tilgang på nok mat og ha en fattigkasse til bruk ved behov.

Minner etter jernverket nå er navnene Verkensvannet, Verkenselva og Hammerbakken og flere kølabonner i skogen, ellers kan man ikke se noen rester.

Dikemark gård hadde et stort og allsidig jordbruk på 1800 tallet.

Oslo kommune, eller den gang Kristiania, kjøpte Dikemark gård i 1898, og de bygde mange bygninger.

De ville lage et psykiatrisk sykehus der syke mennesker kunne bo i naturskjønne omgivelser der arbeidsterapi og kulturopplevelser skulle gi fred og ro i pasientenes urolige sinn.

De gamle husmannsplassene innenfor jernverksområdet ble pusset opp og tatt i bruk av ansatte på sykehuset.

Dikemark gård ble etter hvert Askers største gård. Der var det hester, kuer, griser og høner, og store områder med dyrket jord. Der var det mølle, sag og stampe.

Det ble utviklet et helt lite samfunn på sykehusområdet. Alt pasienter og ansatte trengte fantes der.

Mat fra gården, bakeri, kjøkken, kantine, sagbruk, vaskeri, møbelverksted, butikk og posthus var der, og pasientene jobbet alle disse stedene.

Det var veldig pent der. Plenene rundt var parkområder med blomsterbed, statuer og hvite svaner på vannene.

Foto: Norsk folkemuseum

Foto: Trond Bjorli

På det meste var det 800 pasienter og ca 20 bygninger.

Pasientene fikk også annen behandling. Psykiatri tidlig på 1900 tallet var brutale saker. Legene mente feks at trekking av tenner, spyling med varmt og kaldt vann og lenking til senga skulle hjelpe. På andre sykehus brukte de også lobotomi på den tiden, men det ble lite brukt på Dikemark.

Det var gjerde rundt sykehusområdet, og pasientene fikk ikke slippe ut.

Rolv Gjessing, direktør og overlege (1922-1949) var en foregangsmann i psykiatrien. Han betalte selv for nødvendig utstyr til laboratorium og fant via ulike prøver fysiske årsaker til flere av lidelsene. Slik kunne pasienter få annen medisinsk behandling og bli friske.

Tegning og maling var en del av behandlingen. Det ble malt mange bilder. I tillegg til pasienter var det flere mennesker som betalte selv for å få være på sykehuset. Disse var ofte kunstnere som ville finne fred i sinnet og landlig ro.

Sykehuset skapte også arbeidsplasser for mange mennesker, og det har vært en viktig arbeidsplass i Asker gjennom 100 år. Leger, pleiere, og folk som drev butikken, vaskeriet og alle de andre virksomhetene sammen med pasientene. I mange år kom 10 prosent av Askers skatteinntekter fra ansatte ved Dikemark.

Navn på bygninger:

Utsikten, Bjørkeli, Bjerget, Furuli, Slottet, Lien, Dagali, Klosteret, Stinaløkka og Fossekallen er navn på noen av bygningene.

I dag er det ikke mange pasienter igjen på Dikemark. Mange av bygningene er gamle og dårlige. Oslo kommune har ingen planer om å pusse opp. De fleste bygningene er fredet utvendig, så de kan bare gjøres i stand så de blir slik de en gang var, men innvendig kan de gjøres om. Parkområdene er også fredet.

Asker kommune har planer om at det kan bygges opp til 1200 leiligheter der hvis de får avklart med Oslo kommune.

Foto: Dikemark museum

Foto: Trond Bjorli

Dikemarkvannene

De fire vannene
Ulvenvannet var
Verkensvannet ble
180 m.o.h.

Verkensvannet	
Fylke	Akershus
Kommune	Asker
Vassdrag	Årosvassdraget
Areal	0,2 km ²
Høyde	181 moh. ^[1]
Dybde	17 m (maks) ^[2]

Verkensvannet (Akershus)

Svinesjøen	
Fylke	Akershus
Kommune	Asker
Vassdrag	Årosvassdraget
Areal	0,109 km ²
Høyde	181 moh. ^[1]
Dybde	33 m (maks)

Svinesjøen (Akershus)
59°49'11"N 10°22'21"Ø

Verkensvannet, Nordvannet, Svinesjøen, og opprinnelig 4 separate innsjøer, men da oppdemt, ble de til en sammenhengende innsjø

Verkensvannet

Verkensvannet er rikt på kalk, og det finnes et stort mangfold av plante- og dyrearter. Abbor, gjedde, mort, sørv og ganske store suter lever her. Det finnes også en stamme stor ørret. Ål på mer enn 2 kg er tatt her, og det finnes kreps. (Man må ha krepsekort)

Svinesjøen

Svinesjøen er et yndet bade og fiskevann. Etter at det ble slutt på salting av veiene i området, håper man at vannet igjen får tilbake sin gode kvalitet.

Ulvenvannet

Ved Ulvenvannet er det idyllisk og fredelig

Her har de fanget en suter på 2925 g i 2006, og norgesrekorden på karuss i 1991 var 1900g.

Foto: Asker kommune

Nordvannet

Nordvannet står på en liste over internasjonal verneverdige innsjøsystemer, og vannkvaliteten overvåkes. Tidligere var Nordvannet drikkevannskilde for sykehusene på Dikemark og Vardåsen og har bidratt til å skape elkraft omkring fossefallet. Øyene som skiller Nordvannet og Svinesjøen kalles Ola-øya og Djeveløya

Næringsvirksomhet i området

Sportstuen kafé

Ble bygget i 1923 av frk. Agnes Yggeseth f. 1875

Besøkende til Dikemark og Vardåsen sykehusene var ofte gjester her. Kafeen var i drift til 1974 da Sporten Elektriske A/S flyttet inn.

Foto: Sporten Elektriske

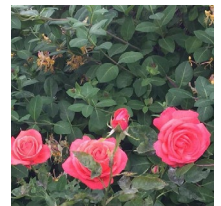
Forretninger på Engelsrud

På hjørnet av Drammensveien-Dikemarkveien ble forretningsgården bygd av Martin Berger i 1929. Her var det først kolonial- og manufakturforretninger og siden bygningsartikler, glassinnsetting og frisørsalong. Her kjørte de kolonialvarer hjem til folk 6 dager i uka.

Rosenhaven

Dyrepark ble anlagt på et skogsområde mot Paddudvannet. Mot Drammensveien ble det plantet et større bed med roser, derav navnet.

Restauranten ble godt besøkt helt til motorveien kom og det derfor ikke kjørte så mange biler forbi lenger. I 2017 bygges det mange leiligheter på området.

Fyrverkeri på Engelsrud

I 1947 startet Arne Faukland Engelsrud småindustri, litt senere Engelsrud Fyrverkerifabrikk. Så mange som 50 personer hadde arbeid her helt til de flyttet fabrikken til Østfold i 1952.

Campingplass

I 1950 åra ble det anlagt campingplass med kiosk mellom Svinesjøen og Drammensveien. Mange besøkte plassen fordi det var den eneste campingplassen mellom Oslo og Drammen. Stedet var dessuten et samlingssted for stedets barn og ungdom, og det ble arrangert sankthansmoro for lokalbefolkningen. Uten vann og kloakk ble plassen nedlagt i 1967.

Tarlebøkkiosken fra ca 1937

Mange vil huske det lille, hvite koselige huset ved Nordvannet med alle godsakene og de spennende luktene. Her fikk man kjøpt det meste.

Godteri og gaveartikler, noe for enhver smak.

Under 2.verdenskrig var det lite godteri å gå kjøpt. Ungene plukket bringebærblader i sekker for Freia sjokoladefabrikk. Sekkene ble levert i kiosken, og vi fikk betaling i krisesjokolade. Bladene ble tørket og solgt som te.

Etter krigen var det mange fra sykehusene som kom og handlet og pratet før det ble kiosk inne på Dikemarkområdet.

Foto: fra Engelsrudboka. Bilde er fra 1940-årene

DIF, Dikemark idrettsforening

Helt siden 1944 har det vært drevet idrett her. Fotballbanen og klubbhus ble til i 1952 og 1968, Solberglia skisenter i 1969 og lysløypa Vardåsenløypa i 1975.

Idrettsmiljøet i området, DIF banen og alle dem som har stått på for idrett for barn og unge har betydd og betyr fortsatt mye både for idretten og for lokalbefolkningen.

Helsesportslaget

Ski-og padlesenteret ligger som en idyll helt nede ved kanalen mellom Ulven- og Verkensvannet. spesialbygde brygger og dobbeltbrygge gjør det enkelt å komme ut i kajakken selv om du er funksjonshemmet, har dårlige bein eller vond rygg. Først og fremst skal padlingen gi mosjon, og det er ikke få km som padles her. Rundt alle 4 Dikemarksvannene er det ca 10 km. Padlerne kan glede seg over fuglelivet og kanskje få øye på mink eller røyskatt.

Engelsrud menighets barnehage startet som kortidsbarnehage i 1981, og mange er de barna fra området som fikk plass her. Etter hvert kom også Vardåsen barnehage, så da fikk de fleste barna barnehageplass.

Trollstua Frelsesarmeen

Fra 1913 arrangerte Frelsesarmeen feriekoloni for barn fra 2-8 år fra Kristiania.

Hulda Garborg har skrevet om et besøk der oppe der hun var sammen med Fru Frogner fra Drengsrud:

-Barna ble servert varm sjokolade og kaker. 50 barn satt pent ved bordet og ventet på å få smake. De spiste, koste seg og sang barnesanger fra Margrete Munthe og Frelsesarmeen. Vertskapet sørget for at barna fikk kneippbrød og annen sunn mat. Barna ble sunne og velstelte for de skulle hjem igjen, mange til fattige kår. Barnehjem og mødre hjem har vært drevet her.

Etter hvert ble Trollstua et hvile- og rekreasjonshjem for bl.a slumsøstre.

I 1983 oppstod Frelsesarmeens offiserskole, den eneste i landet. Trollstua barnehage er fortsatt et populært tilbud.

Foto: Anders B. Wilse 1925-1930

Vardåsen sanatorium

Vardåsen sanatorium ble bygd som et tuberkulosesykehus for Kristiania i 1923. Det høye tårnet med spiret har vært et landemerke ved Slottsfjellet siden den gang.

Bygningene Odden og Øvre Åsen på Dikemarkområdet var først tuberkulosebarnesykehus.

Sanatoriet var et pionersykehus i Norge før antibiotikabehandling kom etter 2 verdenskrig. I 1970 ble sykehuset ombygd og ble den første alderspsykiatriske avdelingen i Norge.

Foto: Trond Bjorli

Gårdene i området

Dikemark gård

Husmannsplasser Rundtom, Bondestua, Berget, Skrangla og Jonserud

Navnet på gården var opprinnelig Dikaramork.

På østsiden av vannet lå en skogeiendom kalt Kongsskogen, eid av Kongen (Staten)

Jernverket fikk fra 1698 lov til å bruke Kongsskogen og gården Påverud.

Foto: ukjent 1945

Gården Dikemark oppstod rundt 1810 da en danske, Ludvig Mariboe kjøpte den.

Mariboe var stortingsmann. Han bygde opp ny virksomhet i fossen ved Verkensvannet med sagbruk, stampemølle for vadmestøy og stor kornmølle som malte kornet for bønder i Asker og nabobygdene.

Gården hadde flere eiere. Kristiania kommune (Oslo) kjøpte gården i 1898 for å bygge et moderne psykiatrisk sykehus, og gården ble utvidet vesentlig.

Vardåsen sanatorium ble bygd i 1923 på den gamle Kongsskogeieendommen.

Gårdsbestyrer Alf Næss jobbet der i mange år. (1899-1939). Han var veldig flink og ganske streng med arbeiderne. Han bygde opp et mønsterbruk på Dikemark der pasientene på sykehuset kunne delta i gårdsarbeidet. Gården ble Askers største på denne tiden.

Det sies at han var den som kjøpte Askers første traktor i 1918

Høsten 1940 ble gården rammet av munn- og klovsyke. Gården ble avsperrert i 3 måneder og alle dyra døde. Det kom nye dyr, og gården ble drevet med husdyr til 1988. Fra 1996 ble alle jordbruksarealer leid bort.

Engelsrud gård

Foto: Engelsrud gård

Martin og Torgunn Berger som driver gården i dag (2017), er 4. generasjonsiere av Engelsrud gård.

Familien kjøpte gården i 1881. Ikke lenge etter ble Engelsrudmyra brukt til produksjon av torv. Torv var veldig viktig for å ta vare på husdyrgjødsel, og det var vanskelig å få tak i nok torv. Bønder i området samarbeidet og dannet Asker Torvstrøelskap.

Gården drev med tradisjonelt husdyrhold og jordbruk i mange år. I 1942 brant det på gården, og flere av husene måtte bygges

opp igjen. Mange har plukket bringebær på selvplukk her om somrene.

I moderne tid ble det solgt en god del tomter fra Engelsrud gård.

I dag driver familien med høy- og vedproduksjon i tillegg til ferdigplen.

Husmannsplassen Lia eller Liabråten lå under Engelsrud gård.

Padderud gård , omdøpt til Brattum gård fra midt på 1900-tallet.

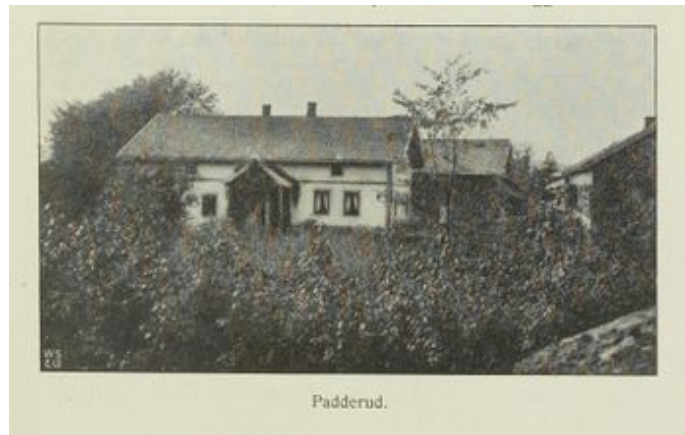

Foto: Boka *Asker* utgitt 1917

Padderud /Brattum ligger ved Kongeveien (gamle Drammensveien) på grensen til Lier kommune. Nord for gården ligger Padderudvannet. Man tror at navnet har noe med padde å gjøre. Her var det en kalkovn. Kalken ble brukt som en slags sement og som jordforbedringsmiddel. Det måtte mye ved til for å drive en kalkovn.

På 16 og 17 hundretallet var gården eid av embetsmenn, siden har vanlige bønder drevet gården med dyrket mark og husdyr.

På 1900 tallet ble gårdene Padderud og Jerpåsen drevet sammen.

Marie Padderud var Askers eldste da hun døde i 1952, 95 år gammel.

Husmannsplasser: Fiskumsbråten, Bruåsen og Brubakken

Jerpåsen gård

Gården ligger i Asker kommune, nær grensen til Lier.

Kanskje kommer navnet av fuglenavnet jerpe?

I 1858 var det ingen hus på gården, bortsett fra husmannsplassen Nedre Jerpåsbråten. Skomaker Anton Pedersen kjøpte gården og slekta hans tok navnet Hjerpåsen. Bjørn Morten Gjellebæk og senere far og sønn Hjortnæs drev gården med dyrket mark og husdyr. Driften ble lagt om til økologisk jord-og husdyrbruk.

Husmannsplass: Myra (Jerpåsmyra)

Kilder/Referanser:

Bilder fra gamle Asker, Asker kommune

Asker for ikke så lenge siden, Jon Stenseng

Askermotiver nr 2 1993 og nr 3 1999 tekst og tegning Karl Nilsen

Engelsrubboka, Historien om distriktet ved Vellefs 70 årsjubileum redigert av Hans Christian Mamen

Dikemark, et utfordringsdokument, Asker kommune

lokalhistoriewiki.no budstikka.no

Berit Sagen Ramsfjell, Baglerhøvdingen

Asker kommune, Kommuneplan 2014-2026

NVE Atlas Vassdrag-innsjødatabase Norges vassdrags -og energidirektorat

naturvernforbundet.no Eventyrskogene i Vardåsen

Budstikkas AB leksikon

Fylkesmannen i Oslo og Akershus, fylkesmannen.no

Landskap og historie asker.kommune.no Plan for faste kulturminner